УДК 930.9
ББК 63.3(0)
А36

Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета БДПУ
Рэкамендавана секцыяй гуманітарных навук БДПУ
(пратакол № 3 ад 5.11.04)

Рэдакцыйная калегія: дактары гістарычных навук, прафесары М. М. Забаўскі, А. А. Каваленя, Т. А. Космач, А. М. Люты, У. В. Тугай

А36 **Айчынная** і сусветная гісторыя: сучасныя погляды і метады даследавання: Зб. навук. арт.– Мн.: БДПУ, 2004.– 284 с.
ISBN 985-435-899-2

У зборніку разглядаюцца актуальныя пытанні гісторыі Беларусі са старажытных часоў да нашых дзён. Асвятляюцца таксама праблемы сусветнай гісторыі, метадалогіі гістарычнай навукі і методыкі яе выкладання.

Адрасавана навукоўцам, выкладчыкам ВНУ, усім, хто цікавіцца пытаннямі гісторыі.

УДК 930.9
ББК 63.3(0)

ISBN 985-435-899-2

© Калектыў аўтараў, 2004
© ВВЦ БДПУ, 2004

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны універсітэт імя Максіма Танка»

Айчынная і сусветная гісторыя: сучасныя погляды і метады даследавання

Зборнік навуковых артыкулаў

Мінск 2004

29. Новые преступления правительства // Земля и воля. 1907. № 5.
30. От ЦК. По вопросу об аграрном и фабричном терроре // Знамя труда. 1907. №
31. Панюціч В. Сталыпінская аграрная рэформа // Энцыклапедыя гісторыі Белару Мн., 2002. Т. 6. С. 399–400.
32. Партийная хроника //Знамя труда. 1907. № 5.
33. Пра выпасы жывёлы на памешчыцкіх пасевах // За народ.1907. № 9.
34. Пра выпасы жывёлы на памешчыцкіх пасевах // За народ. 1910. № 29.
35. Программа партии социалистов-революционеров // Программы политичес партий России. М., 1995.
36. Протоколы первой общепартийной конференции ПС-Р. Париж, 1908.
37. Пятый совет партии // Знамя труда. 1909. № 20.
38. Хуторские невзгоды // Земля и воля. 1911. № 24.
39. ...ъ. К аграрному вопросу. Закон 9 ноября и социал-демократия // Рабочая газе та. 1911. № 6.
40. Что делается в России // Земля и воля. 1907. № 4.
41. Эсэраўская прапаганда ў Беларусі і Украіне // Знамя труда. 1907. № 1.

Дзейнасць латышскіх і нямецкіх каланістаў у аграрна-прамысловай сферы Беларусі перыяду капіталізму (1861–1914 гг.)

У. В. Тугай

Спробы перасялення сялян з Прыбалтыйскіх губерняў пачаліся параўнальна даўно, але шырокая хваля перасяленчага руху ахапіла Прыбалтыку пасля сялянскай рэформы 1861 г. Адна частка перасяленцаў пасялілася недалёка ад сваёй бацькаўшчыны, у суседніх Пскоўскай, Наўгародскай і Пецярбургскай губернях і ў Беларусі, другая, праехаўшы на конях больш за 2000 км, пасялілася ў наваколлі Ейска, што на ўзбярэжжы Азоўскага мора, а трэцяя пераехала ў Сімбірскую губерню. Пасля 80-х гг. перасяленчы рух пачаў накіроўвацца ў Смаленскую губерню, Башкірыю і Сібір [1].

Першая хваля латышскіх і літоўскіх перасяленцаў у Смаленскую губерню пра ходзіла ў другой палове XIX ст. На набытыя з дапамогай Сялянскага Пазямельнага Банка землі перасяляліся сяляне з Курляндскай, Ліфляндскай, Ковенскай губерняў. Усяго па перапісе 1897 г. у Смаленскай губерні налічвалася 3485 латышоў і каля 2[illegible] літоўцаў, асноўная частка якіх займалася земляробствам [2]. Наступная хваля эміграцыі з Прыбалтыкі праходзіла з пачаткам Першай сусветнай вайны, калі ў Раслаўль і Рыгі былі эвакуіраваны галоўныя майстэрні Рыга-Арлоўскай чыгункі, у Смаленск – завод «Вілія» [2].

У 1881 г. у Пскоўскай губерні налічвалася 8000 латышоў, а ў 1911 г. ужо 1800[illegible] чал. [3]. Паводле даных Сялянскага Пазямельнага Банка, у Пскоўскай губерні да 1898 г. пазыкамі з банку карысталіся толькі 47 латышскіх сем'яў, якія купілі 79[illegible] дзес. зямлі коштам па 25722 руб., г. зн. каля 33 руб. за дзесяціну. Пазыкі ім было вы дзелена 12347 руб. Невялікая колькасць пакупнікоў праз сялянскі банк тлумачыцца тым, што большасць купілі зямлю у Пскоўскай губерні яшчэ да заснавання гэтага банка [1]. Адначасова з утварэннем латышскіх калоній у Пскоўскай такія ж калоніі былі ўтвораны ў Магілёўскай губерні. Непасрэднымі іх заснавальнікамі былі самі памешчыкі. Паступова ў 70–80-х гг. XIX ст. узніклі буйныя латышскія калоніі ў сучасных Віцебскай, Магілёўскай, Мінскай і Гомельскай абласцях. Перасяліўшыся ў беларускія губерні, многія латышы былі заняты на часовай рабоце. У Віцебскай губерні памешчыкі

РЭПАЗІТОРЫЙ БДПУ

[illegible]цу мужчынам 40, зрэдку 50 кап. за дзень за працу ад цямна да цямна, жанчыны [illegible]ымлівалі 20–25 кап. пры сваім харчаванні [4].

Першыя перасяленцы, як правіла, працавалі на памешчыцкай зямлі на аснове [illegible]трактаў. Першыя кантракты былі заключаны на 12 гадоў, з іх першыя 6 гадоў се[illegible]н за карыстанне зямлёй не плаціў. Аднак памешчык мог скасаваць кантракт і тады [illegible] пабудовы арандатара заставаліся яму. Гэта было магчыма і ў выпадку нявыпла[illegible] арэнднай платы ў тэрмін, неапрацоўкі надзелу, незабудовы сядзібы, парушэння [illegible]ннартнага рэжыму і г. д. У выпадку продажу памешчыкам узятага ў арэнду ўчастка, [illegible]ерадачы маёнтка ў іншыя рукі, дамоўленасць паміж ім і арэндатарам губляла сілу, і [illegible]ошні павінен быў шукаць прыстанішча ў новага землеўладальніка.

Назапасіўшы грошай, латышы пачалі купляць зямлю і выдзяляцца на хутары. Ла[illegible]амі было куплена шмат маёнткаў і фальваркаў: Выдрэя ў 1870 г., Манулка ў [illegible]72 г., Глоднікі і Буя – 1873 г., Рамшына – 1874 г., Жыліншчына – 1879 г., Лашнёва і [illegible]алацце – 1884 г., Вапроўшчына (Шломка) – 1885 г. і інш. Пачынаючы з 1870 г. і да [illegible]02 г., у адной толькі Віцебскай губерні было куплена 10000 дзесяцін зямлі, пасля [illegible]02 г. латышы купілі яшчэ 22000 дзесяцін зямлі [1, с. 78].

Пашыраліся латышскія гаспадаркі. Латышы выпісвалі з Прыбалтыкі розныя [illegible]льскагаспадарчыя прылады, угнаенні, літаратуру і г. д. Сталі ўжываць «нямецкі [illegible]гі», спружынную барану, конную і паравую малатарні. Многія сяляне, якія яшчэ [illegible]ра былі арандатарам, сваёй нястомнай працай дабіваліся высокіх ураджаяў, бага[illegible]елі і набывалі цэлыя фальваркі.

Масавае перасяленне нямецкіх каланістаў на беларускія землі таксама пачалося [illegible]угой палове XIX ст. і працягвалася амаль да Першай сусветнай вайны. У гэты час [illegible]начаецца тры масавыя перасяленчыя хвалі на паўднёвыя землі Беларусі. Ня[illegible]кія каланісты перасяляліся ў Валынь, дзе к канцу XIX ст. пражывала падаўляючая [illegible]тка нямецкага насельніцтва рэгіёну (у 1897 г.– 171,3 тыс. чалавек, ці 5,7 % жыха[illegible]у) [4].

Фактычная ж колькасць немцаў на тэрыторыі была большай, паколькі асноўная іх [illegible]тка не пажадала прымаць расійскае падданства і пражывала на палажэнні інша[illegible]мцаў, якія вельмі няпоўна рэгістрываліся статыстыкай. У 60–90-х гг. прыток [illegible]мцаў на Валынь рэзка павялічыўся. У 1801–1871 гг. сюды прыбыла 5982 сям'і [illegible]мецкіх каланістаў [6, с. 18].

Першыя калоніі нямецкіх перасяленцаў у пачатку XIX ст. насілі назву тых мясцін, [illegible]е расійскія войскі атрымалі перамогу над Напалеонам, пазней яны атрымалі такія [illegible]звы: Анзельмаўка (па прозвішчу памешчыка-банкіра Анзельмава, які на ільготных [illegible]мовах прадаваў зямлю немцам і латышам), імя Розы Люксембург, Бярозаўка, [illegible]іпоўка, Майдан, Клёсін і інш.

К канцу XIX ст. у беларускіх губернях: Вільна, Гродна, Коўна, Мінск, Віцебск і [illegible]агілёў больш за 50 тыс. немцаў [7].

У канцы XIX – пачатку XX стст. назіраецца новая хваля нямецкай каланізацыі беларускага Палесся. Выгнаныя памешчыкамі з Валыні, у пошуках зямлі, яны з дапамо[illegible]й банка Анзельмава набываюць зямельныя надзелы ў палескай глыбінцы. Не ўсе [illegible]мецкія каланісты маглі адразу купіць зямельныя надзелы, многія з іх станавіліся [illegible]рандатарамі ў беларускіх памешчыкаў.

У 1909 г. нямецкія каланісты набылі невялікую колькасць зямлі ў Мазырскай акру[illegible]е (зараз Нараўлянскі, Ельскі і Лельчыцкі раёны Гомельскай вобласці) і ў паўднёвых [illegible]ёнах сучаснай Брэсцкай вобласці [8]. Беларускія памешчыкі бязлітасна эксплуата[illegible]валі нямецкіх сялян, робячы больш жорсткімі ўмовы кантрактаў. Нягледзячы на ўсе

цяжкасці пражывання ў палескай глыбінцы, нямецкія гаспадаркі набіралі моц, а ня-мецкія пасяленні выгляд узорных населеных пунктаў.

Нямецкія перасяленцы ў XIX ст. былі заняты пераважна ў аграрнай сферы ў я… арандатараў і ўладальнікаў зямлі, упраўляючых, у рамеснай дзейнасці і гандлі, у пе… працоўных промыслах і ў галіне абслугоўвання. Толькі ў Гродзенскай губерні 37 з 65 … домых тытунёвых фабрык належалі немцам [9]. Практычна ўсімі паркавымі ансамбл… і паркамі беларускіх эканомій вядомых памешчыкаў Радзівілаў, Паскевіча, Гор… Хмары і іншых у свой час кіравалі садоўнікі, што былі выпісаны з Прусіі [10].

Латышскія і нямецкія каланісты ў Беларусі адыгралі немалую ролю ў разві… інтэнсіўнай сельскай гаспадаркі, рамесніцтва, гандлю і перапрацоўчай прамы… васці. Стараннай і добрасумленнай працай, саматужніцтвам і гандлем латышскія і … мецкія каланісты падняліся да квітнеючага эканамічнага становішча, якому з поў… на гэта правам зайздросцілі жыхары Беларусі.

З'яўляючыся элементам сур'ёзнай і рацыянальнай працы, міру і парадку ка-ланісты змаглі па-сапраўднаму цывілізаваць тыя тэрыторыі, дзе яны пасяліліся, квітнеючыя гаспадаркі, чыстыя, акуратныя з'яўляюцца важкім доказам нястомн… працы і эканамічнай арганізацыі.

Літаратура і крыніцы

1. Шкільтэр К. Латыскія колёніі на Беларусі: Гістарычнае развіццё латыш… сялянскіх гаспадарак / АН БССР. Латыш. сектар. Мн., 1931. С. 32.
2. Дзяржаўны архіў Смаленскай вобласці (ДАСВ), ф. 3, воп. 1, спр. 2599. л. 1–…
3. Розин-Азис Ф. Страница из истории крестьянства: Ист-экон. исслед. аграр. отно-шений в Прибалтике. Л., 1925.
4. Тугай В. В. Немецкий этнос в Беларуси (вторая половина XIX – 30-е годы XX в.) // Гісторыя: праблемы выкладання. 1998. № 1 (5).
5. Тугай У. В. Латышскі этнас у сацыяльна-эканамічным і культурным жыц… Беларусі. Мн., 2002. С. 89.
6. Губинский П. П. Труды этнографической экспедиции в западно-русский кр… Юго-западный отдел. Спб., 1872. Т. 7.
7. Кабузан В. М. Немецкое население в России в XVIII – начале XX в. // Вопросы ис-тории. 1989. № 12.
8. НА РБ, ф. 4, оп. 21, д. 249.
9. Karl Hans Erte. Deutshe in der Geschichte Russlands. Der bedeutende Einfluss de… deutschen Elementes in der Geschichte Russlands bis zum Jahre 1914. 1996. S. 1…
10. НГАЛ, ф. 1280, оп. 1, д. 288; НИАБ, ф. 986, оп. 1, д. 13; д. 58; д. 74.

Деятельность губернских комитетов Беларуси по оказанию помощи больным и раненым воинам в начале Первой мировой войны (январь–февраль 1914 г.)

И. И. Дривен…

В начале Первой мировой войны командование русской армии и РОКК (Российский Красный Крест) столкнулись с проблемой большого количества больных и раненых. Ставка даже не знала приблизительного числа больных и раненых русс… солдат, эвакуированных с фронта [1]. Но главное – остро не хватало госпиталей и лечебных коек. РОКК явно не был в состоянии решить эту проблему.

В этих условиях военное командование обратилось к возникшим в начале вой… Земскому и Городскому союзам. В течении августа и сентября их представите…

…местно с эвакуационным управлением разработали новый план эвакуации [2]. …этому плану предполагалось оборудовать внутри России 280 тыс. госпитальных …, причем на долю союзов приходилось 258920 (92,5 %). Мобилизовав аппарат …мского и городского самоуправления, союзы развернули энергичную деятельность … оборудованию госпиталей и больничных коек. Союз городов, не имевший в начале …уста на своем счету ни одной койки, к 1 сентября оборудовал 18711 коек, к 1 октября – …019, к 1 ноября – 35131, а к 1 декабря – 46759 коек [3]. Но главную роль в открытии и …рудовании госпиталей сыграли губернские комитеты.

Деятельность губернских комитетов в Беларуси заключалась, в принятии, разме-…нии и эвакуации раненых и больных воинов русской армии, в подыскании помеще-… для лазаретов, их оборудовании, приглашении медицинского персонала и т. п.

В виду сосредоточения в Минске большого числа госпиталей военного ведомства, …ернский комитет направил свои усилия и средства на организацию питательно-…ревязочно-распределительных пунктов и обширных складов белья, платья и пере-…очных средств, которые и были устроены в Минске, на станциях в Барановичах, …линковичах и г. Брест-Литовске [4, № 1, с. 47]. Минский пункт состоял из 5 обширных …раков, приспособленных на 800 коек, соответствующей столовой и многочисленных …жб. Кухня при пункте рассчитана при нормальных условиях на 4000 горячих обедов … день. Расходы по устройству этого пункта распределились между губернским комите-… и военным ведомством следующим образом: военное ведомство приняло на себя …стройку 30 новых бараков и обеденное довольствие больных и раненых. Все же …альное: снаряжение, постройку сараев и навесов, снабжение всех бараков постель-…ми принадлежностями, довольствие раненых чаем, сахаром и булками, снабжение …ходящих больных и раненых недостающим у них бельем и обувью и разные другие …вседневные расходы взял на себя губернский комитет [4, № 2, с. 62]. Он же раздает …веденные порции, чай, булки и распределяет пожертвования, в чем ему помогает …нский кружок, члены которого ежедневно дежурят на пункте. В первые дни работы …нкта на нем кормилось и перевязывалось до 4000 человек ежедневно. Это число то …нижалось до 300 и 600 человек в сутки, то повышалось до 4000, а бывали дни, когда … достигало и 8000. Со дня открытия до первых чисел февраля через пункт прошло …выше 120000 раненых. Все они получали горячую пищу, чай, булки, были перевязаны … пользовались койкой от нескольких часов до 2 суток [4, № 2, с. 63].

Деятельность губернского комитета не ограничилась Минской губернией, она …хватила обширный район минского военного округа. Это расширение района дея-…тельности комитета стало возможным в результате того, что минское земство и мин-…ский комитет находятся в городе, где расположен штаб военного округа. Военно-са-…нитарное и интендантское ведомства, стремясь работать вместе с земским союзом, …лжны были обращаться к губернскому комитету, как представители союза в крае. …лижайшим следствием такого положения явилось устройство обширного питатель-…но-распределительного пункта в Бресте. Постройка его обошлась в 26632 руб., из ко-…торых, по соглашению с военным ведомством, на долю последнего приходится 1/3 …асть, а остальные 2/3 – на долю земского союза [4, № 2, с. 63].

Когда определилось, что деятельность губернского комитета должна охватить …бширный район минского военного округа, устроенный комитетом склад для мест-…ных потребностей пришлось значительно расширить, сделав его центральным для …всего округа. В виду того, что из Москвы удовлетворить все потребности склада ока-…залось невозможным, появилась необходимость сделать крупные заказы на месте. …Так, заказано было: 25000 комплектов теплого белья, 25000 теплых на вате жилетов,

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ